

BEN MACINTYRE

COLDITZIN VANGIT

NATSI-SAKSAN ERIKOISIMMAN UPSEERIVANKILEIRIN TARINA

SUOMENTANUT AURA ELOMETSÄ

ATENA

Englanninkielinen alkuteos
Colditz: Prisoners of the Castle

© Ben Macintyre 2022
© Suomenkielinen laitos Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

Katkelma Goethen runosta s. 309 on Aale Tynnin suomennos teoksesta
Tubat laulujen vuotta (WSOY 1974).

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-46104-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Kynsissä julman kohtalon
Oon vaiti, sävähtämättä
Iskuist' sattuman astalon
Pää verillä mut pystyssä

William Ernest Henley:
Invictus

SISÄLLYS

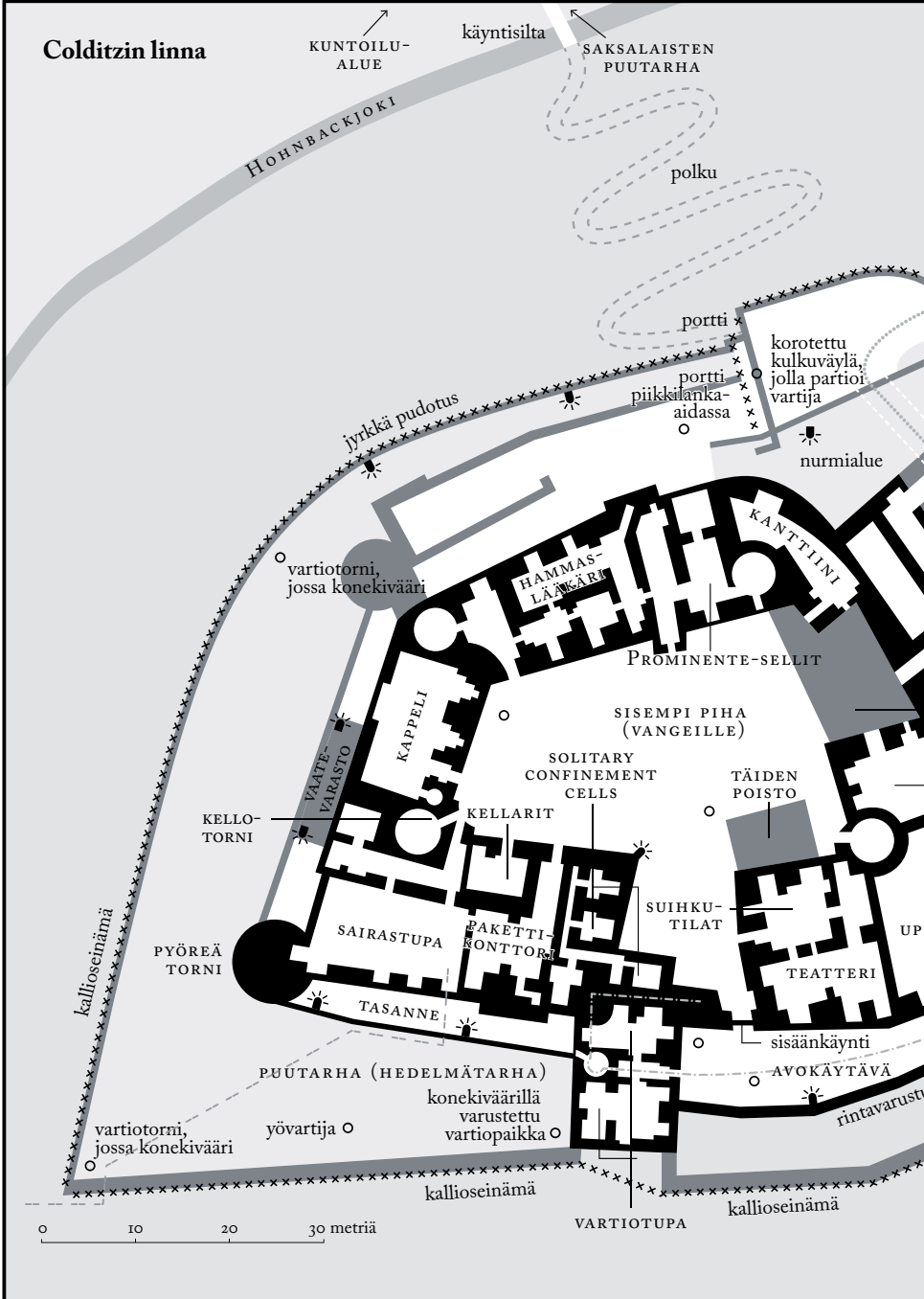
Aluksi	15
Prologi: Franz Josef	17
1940	
1. Vanha kaarti	23
1941	
2. Le Rayn pako	37
3. Pajojen poikien leiri	56
4. Tomppeleita härnäämässä	78
5. Pöljällypaletti	95
1942	
6. Le Métro	109
7. MI9:n Clutty	125
8. Tietä etsimässä	142
9. Dogsbody	162
1943	
10. Prominente-kerho	185
11. Shabash	205
1944	
12. Hammaslääkärivakoojat	227
13. Hulluus	245
14. Varpuset	258
15. Punainen kettu	274
1945	
16. Reinin neito	293
17. Saarto	311
18. Loppupeli	329
Lopun jälkeen	348
Liite	369
Lähteistä	375
Kiitokset	383

Eurooppa 1937-42

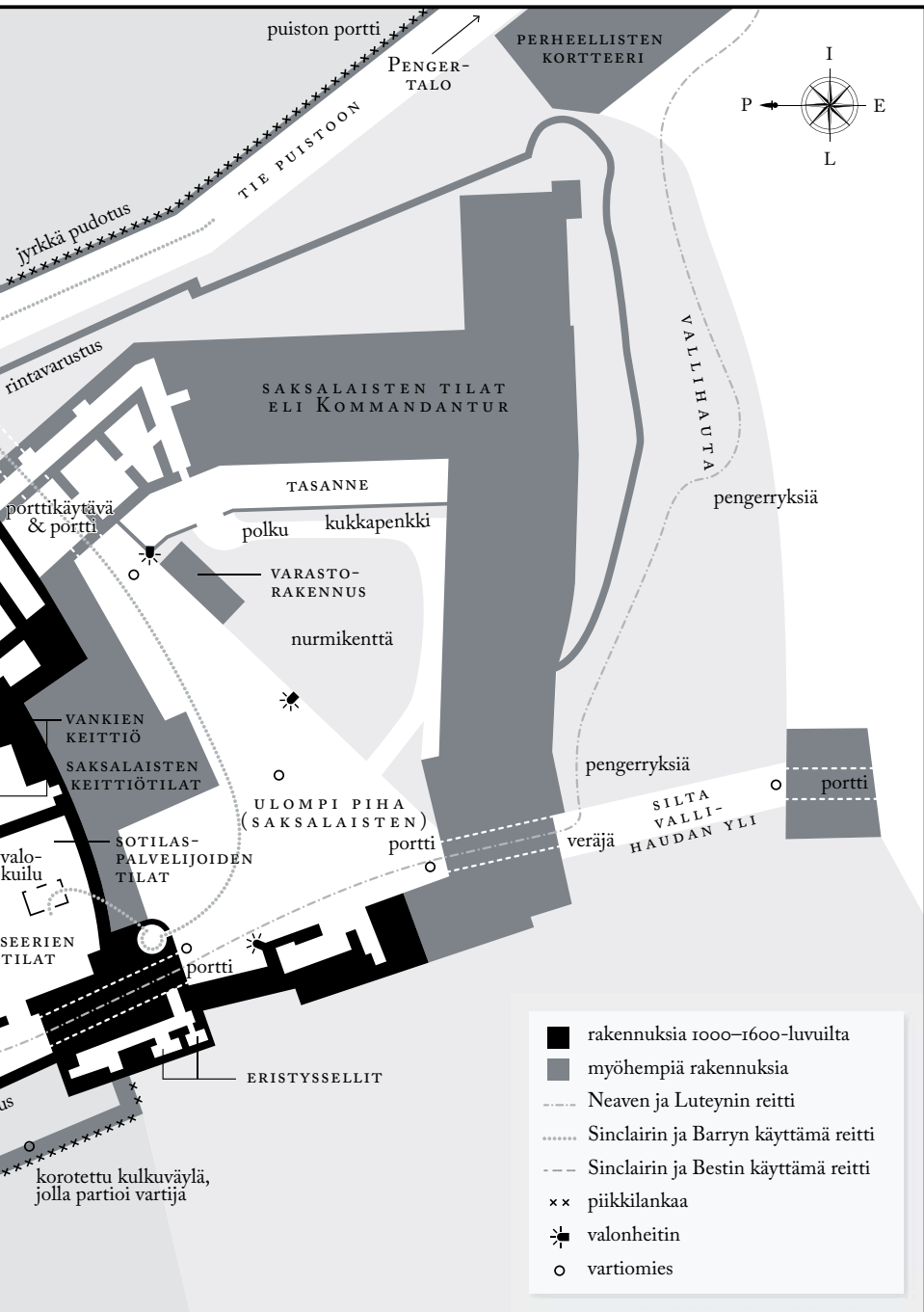

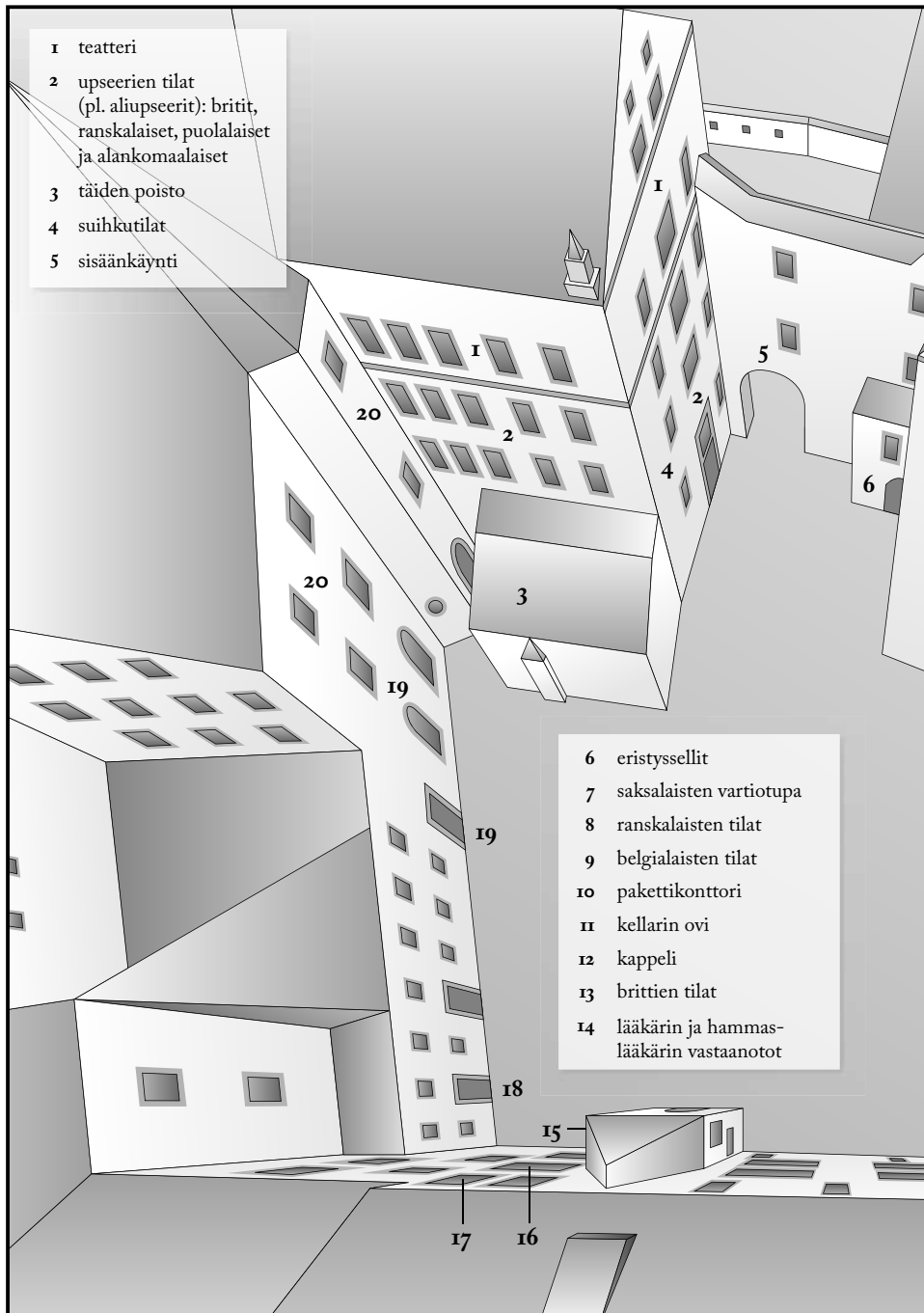
Colditzin linna

- 1 teatteri
- 2 upseerien tilat
(pl. aliupseerit): britit,
ranskalaiset, puolalaiset
ja alankomaalaiset
- 3 tähden poisto
- 4 suihkutilat
- 5 sisäänkäynti

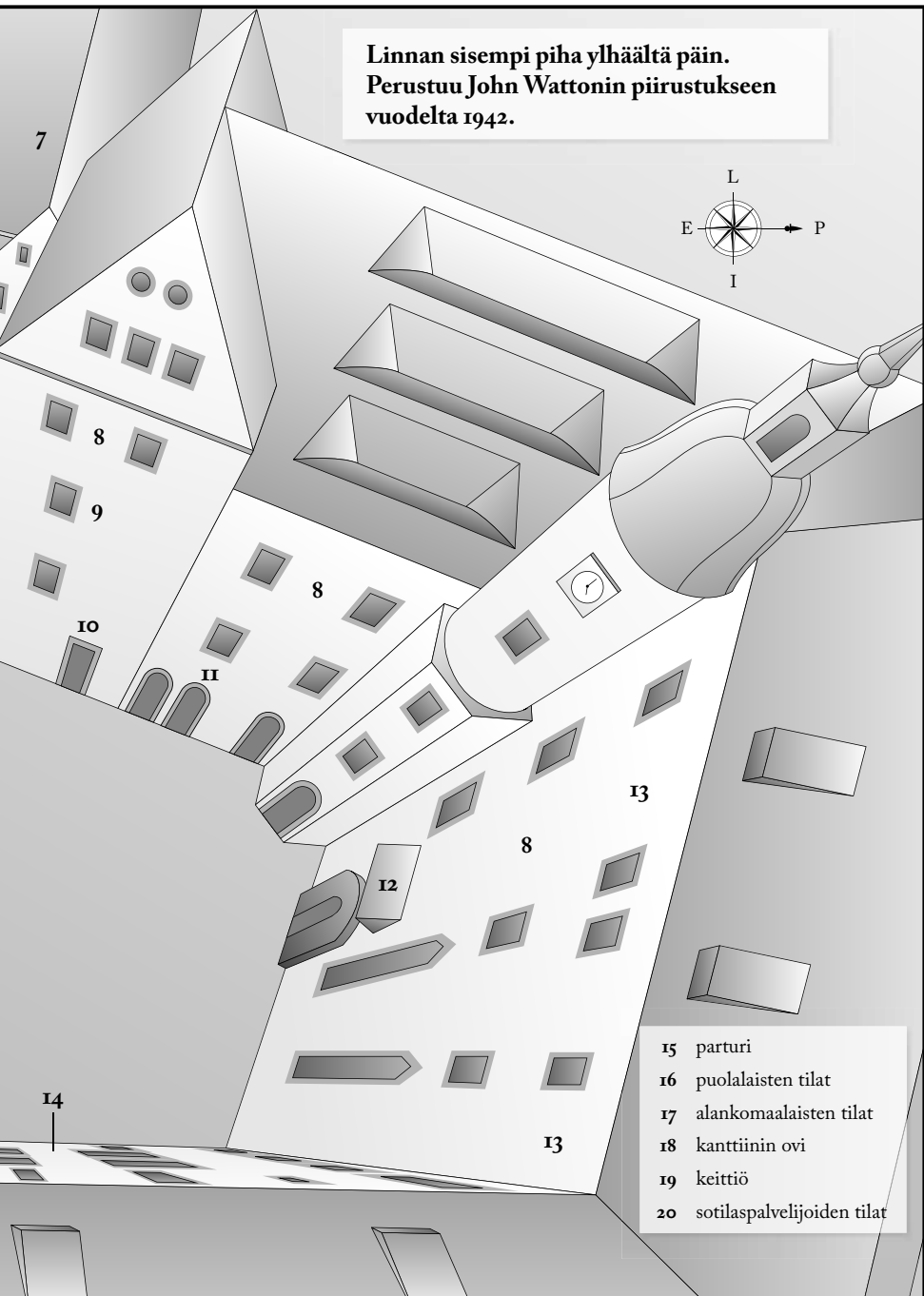
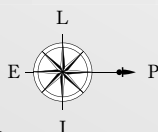

- 6 eristysseinit
- 7 saksalaisten vartiotupa
- 8 ranskalaisten tilat
- 9 belgialaisten tilat
- 10 pakettikonttori
- 11 kellarin ovi
- 12 kappeli
- 13 brittien tilat
- 14 lääkärin ja hammas-
lääkärin vastaanotot

17

16

Linnan sisempi piha ylhäältä päin.
Perustuu John Wattonin piirustukseen
vuodelta 1942.

- 15 parturi
- 16 puolalaisten tilat
- 17 alankomaalaisten tilat
- 18 kanttiinin ovi
- 19 keittiö
- 20 sotilaspalvelijoiden tilat

ALUKSI

Colditzista on kerrottu seitsemän vuosikymmenen ajan samaa tarinaa: ryhdikkäät sotavangit ryhdikkäine viiksineen uhmasivat natsveja kaimamalla tunneleita ulos mäellä sijaitsevasta jylhästä linnasta ja osallistuivat sotaponnistukseen siten omalla tavallaan. Kuten kaikki vanhat tarinat, tämäkin on vain osatotuus.

Colditziin vangitut sotilaat olivat rohkeita, sitkeitä ja ällistyttävän kekseliäitä ideoimaan keinoja, joilla paeta Kolmannen valtakunnan vaikeimmille vangeille tarkoitetusta erikoisleiristä. Colditzin vangit tehtailivat enemmän pakoyrityksiä kuin minkään muun vankileirin asukit. Elämä muurien sisällä oli kuitenkin muutakin kuin pelkkiä pakoyrityksiä, ja myös vangit olivat paljon monisyysempiä ja kiehtovampia kuin populaarikulttuurista tutut yksiulotteiset kiiltokuva-sotilaat.

Colditz oli kuin sotaa edeltänyt yhteiskunta pienoiskoossa, oudompi vain. Asujaimisto muodosti tiiviin ryhmän, jossa kuitenkin näkyivät selvästi yhteiskuntaluokkien, poliittisten näkemysten, seksuaalisen suuntautumisen ja etnisen taustan muodostamat jakolinjat. Populaarikulttuurista tuttujen, päämäärätietoisten satureiden lisäksi Colditzin tarinaan kuuluu myös kommunisteja, tiedemiehiä, homoja, naisia, taiteen ystäviä ja sen karsastajia, aristokraatteja, vakoojia, duunareita, runoilijoita ja pettureita. Monet heistä on tähän asti vaiettu näkymättömiin, koska he eivät sopineet tuttuun muottiin, stereotyyppiin valkoihoisesta, miespuolisesta liittoutuneiden upseerista, joka pyrki määrätietoisesti pakenemaan linnasta. Suunnilleen puolet Colditzin asukeista oli sitä paitsi saksalaisia – myös vartijat ja heitä komentavat upseerit on tavattu esittää kuin samasta puusta

veistettyinä, vaikka tähänkin ryhmään mahtui värikkäitä persoonallisuuksia, joista osa osoitti sivistyneisyydellään ja inhimillisyydellään poikkeavansa natsistereotyypistä kuin yö päivästä.

Colditzin tarina linnan asukkien omin sanoin kerrottuna on tarina lannistumattomuudesta, mutta myös paljosta muusta: öykkäröinnistä, vakoilusta, tylsyydestä, hulluudesta – aineksia on niin tragediaan kuin farssiin. Colditzin linna oli pelkoa herättävä vankila, jossa tapahtui kuitenkin usein absurdeja asioita. Samat seinät todistivat sekä kärsimystä että hulvatonta hupailua, sen omintakeisessa ja erikoisessa sulatusuunissa syntyi aivan omanlaisensa kulttuuri reseptiikkoineen, urheilulajeineen, näyttämötaiteineen ja slangeineen. Linna oli tarkoin vartioitu, piikkilangan ympäröimä ja muusta maailmasta eristetty häkki, joka muutti jokaisen porteista astuneen asukin sitä mukaa kuin elämä sen seinien sisällä muutti muotoaan ja sota sen ulkopuolella jatkoi kulkuaan. Osa vangeista oli sankarillisia, mutta myös hyvin inhimillisiä: kovapintaisia mutta haavoittuvaisia, rohkeita mutta peloissaan, vuoroin rempseitä, päättäväisiä ja toivottomia.

Oikean Colditzin tarinan ydin piilee siinä, miten tavalliset ihmiset, niin liittoutuneet kuin saksalaisetkin, reagoivat kohtalokkaisiin ja vaativiin olosuhteisiin, joihin he olivat vaille omaa syytään joutuneet. Kertomus esittää yksinkertaisen kysymyksen: mitä sinä olisit tehnyt?

PROLOGI

FRANZ JOSEF

Stabsfeldwebel Rothenberger kiersi linnan joka ilta siinä toivossa, että narauttaisi jonkun vartijoista nukkumasta vartiossa. Ylivääpeli noudatti rutiinejaan pilkuntarkasti ja päätti kierroksensa aina rakennuksen itäpuolelle. Piikkilangalla varustetulle portille johti siellä kapea kulkuväylä, jonka toisella puolella kohosi linnan jyhkeä seinä, toisella puolella oli pudotus tyhjiyteen. Portin takana hämöttivät puisto ja metsä. Konekiväärein varustettuja vartijoita seisoi väylällä kymmenen metrin välein. Portilla päivysti vielä kaksi vartijaa, toinen heistä korotetulla metallisella tasanteella, josta oli esteetön tulilinja alas kulkuväylälle.

Eräänä lämpimänä syyskuisena iltana 1943 ylivääpeli Rothenberger saapui linnan itäpuolelle tavalliseen tapaan hieman ennen puoltayötä. Hänen vanavedessään seurasi kaksi sotilasta kivääri selässään. Vangit olivat olleet selleissään lukkojen takana jo pari tuntia. Colditzissa valitsi hiljaisuus. Kirkkaiden valonheitinten paiste loi linnan graniittiseen seinään vääristyneitä varjoja ohi kulkevista sotilaista.

Saksista kotoisin oleva Rothenberger oli erittäin tunnistettava hahmo. Hän oli ansainnut ensimmäisessä maailmansodassa rautaristin, ja hänen väitettiin nukkuvankin kunniamerkit rintapielessään. Alaiset vartiokomppanian 3. joukkueessa pelkäsivät ja ihailivat häntä. Vaikka vangit pilkkasivat vangitsijoitaan ahkerasti, he suhtautuivat varovaisen kunnioittavasti äksyyn viiksiniekkaan, joka edusti jo päättynyttä aikakautta: hän oli taisteluissa arpeutunut, kurinalainen mies, jolla oli mitä näyttävimmät viikset. Kasvojen karvoitus – tavattomat viikset sekä muhkeat, pitkät pulisongit – olivat Rothenbergerin

silmiinpistävin tuntomerkki. Vanha sotaratsu oli erittäin ylpeä valtavista punervista viiksistään, joita hän kampasi, saksiksi ja vahasi huolellisesti kuin olisi huoltanut jotakin eksoottista lemmikkieläintä. Brittiläiset sotavangit kutsuivat häntä Itävalta-Unkarin tuhtiviiksisen hallitsijan mukaan ”Franz Josefiksi”, mutta tekivät sen visusti hänen selkensä takana.

Rothenberger marssi kipakasti lähimmän kulkuväylällä seisovan vartijan luo ja äyskäisi: ”Pakoyritys länsipuolella. Ilmoittautukaa vartiotuvalla välittömästi.” Yllättynyt vartija teki kunniaa, kopautti kantojaan ja lähti. Ylivääpeli lähetti matkoihinsa seuraavankin vartijan, sitten kolmannen. Portinvartijat hämmentyivät nähdessään Rothenbergerin kaartavan kulman takaa kaksi vartiosotilasta vana-vedessään. Vahtivuoro portilla vaihtuisi vasta kahden tunnin kuluttua. ”Vapautan teidät etuajassa”, ylivääpeli ärähti viiksiensä takaa. ”Antakaa avain.” Rothenberger vaikutti tänään tavallistakin äkäisemmältä, mutta vaikutelmiin ei ole aina luottamista.

Lähempi tarkastelu olisi paljastanut, että Rothenbergerin kasvojen karvoitus koostui puretuista partasudeista, joiden harjakset oli värjätty harmaanpunerviksi vankilan kaupasta ostetuilla vesiväreillä ja liimattu kiinni ihoon. Niin hänen kuin hänen seuralaistensakin sotilaspuvut oli ommeltu huolellisesti vankien peitoista ja värjätty tarkalleen oikealla harmaanvihreän sävyllä. Rinnalla riippuva rautaristi oli tehty linnan katolta irrotetusta sinkistä ja muotoiltu oikeannäköiseksi kuumalla keittiöveitsellä. Päähine oli muokattu Britannian ilmavoimien koppalakista huovan ja nyörin avulla. Pistoolikotelo oli ruskealla saapasrasvalla kiillotettua pahvia, ja sen sisältä pilkistävä puukalikka oli maalattu näyttämään yhdeksänmillisen Walther P38 -pistoolin perältä. Kahdella mukana tulleella sotilaalla oli manttelit ja selässä puiset kiväärit, joiden piiput oli mustattu kiiltäviksi lyijykynällä, lukot näperretty teräksisen sängynrungon osasista ja liipaisimet väsätty aterimista.

Ylivääpeli oli Rothenbergerin kaksoisolento, Franz Josefiksi tekeytynyt huijari. Hän oli Michael Sinclair, 25-vuotias brittiläinen luutnantti, joka oli paennut Colditzista jo kahdesti mutta jäänyt kiinni ja

joutunut takaisin. Sinclair puhui sujuvaa saksaa, hän oli lahjakas harrastelijanäyttelijä ja hänen päähänsä mahtui vain yksi ajatus. Hän ei tuhlannut aivokapasiteettiaan muuhun kuin paon suunnitteluun, eikä hän myöskään puhunut mistään muusta. ”Minä lähdän täältä”, hän toisteli itsepäisesti. Kyse ei ollut niinkään ääneen lausutusta toiveesta kuin vakaumuksesta. Päähänpinttymä ei ollut kaikkien vankien makuun, sillä Sinclairin jääräpäisyydestä kuului jokin epätoivontapainen. Neljän kuukauden ajan hän oli havainnoinut Rothenbergerin kävelytyyliä, ryhtiä, puhetapaa, rutiineita, luonteenomaisia eleitä ja sitä, kuinka tämä kiroili suuttuessaan eli usein.

Korkealla kulkuväylän yläpuolella pimeydessä odotti kolmekymmentäviisi brittisotilasta. Kalterit kuudennen kerroksen ikkunasta oli jo sahattu. Miehet olivat pukeutuneet käsin ommeltuihin siviilivaatteisiin. Jokaisella oli väärennetty kulkulupa, jonka teksti oli kirjoitettu puusta ja rautalangasta väsätyllä kirjoituskoneella, valokuva otettu sikarilaatikosta ja silmälaseista tehdyllä kameralla ja aitouden todistava virallinen Saksan kotkaa esittävä leima lyöty kengänpohjasta partaterällä kaiverretulla leimasimella. ”Tämähän onnistuu!” joku kuiskasi, kun ensimmäinen vartija kiirehti matkoihinsa. ”Tämä ihan oikeasti onnistuu.”

Suunnitelma oli yksinkertainen: kun vartijoista olisi hankkiuduttu eroon, lakanoista solmittuja köysiä pitkin laskeutuisi ensin kaksikymmentä miestä, Sinclair avaisi puistoon johtavan portin ja karkurit juoksisivat rinnettä alas läheiseen metsään. Jos kaikki kävisi hyvin, loput tulisivat muutamaa minuuttia myöhemmin perässä. Puiden suojassa jakauduttaisiin pareiksi ja hajaannuttaisiin sitten maaseudulle, mistä kukin pari lähtisi edeltä sovittuja reittejä pitkin kohti Saksan rajaa. ”Franz Josef -suunnitelman” kulmakiviä olivat syvään juurtunut saksalainen sotilaskuri, huolelliset valmistelut, ajoitus, tuuri ja Sinclairin tekoviiksien uskottavuus. Karkurit olivat laskelmoineet, että pois lähetetyiltä vartijoilta kestäisi neljä ja puoli minuuttia ehtiä vartiotuvalle ja törmätä siellä oikeaan Rothenbergeriin. Siitä alkaisi senpäiväinen meteli. Monet kuudennen kerroksen pimeydessä kyyristeleivistä

miehistä olivat olleet vankeina lähes kolme vuotta. Tuona aikana pakoon oli yritetty useasti, mutta onnistumiset olivat olleet erittäin harvassa. Onnistuminen olisi ratkaiseva voitto vankien ja vartijoiden keskinäisessä sodankäynnissä. Jos suunnitelma toimisi, tuloksena olisi Colditzin historian ensimmäinen joukkopako.

Colditzin *Kommandant* oli hiljattain määrännyt, että joka ikisen linnaan tulevan ja sieltä poistuvan oli esitettävä kulkulupa. Joka viikonpäivälle oli erivärinen lupa. Vartija portilla noudatti määräyksiä. Myöhemmin hän väitti, että hänen edessään sojottavat viikset ”eivät kiertyneet aivan oikealla tavalla”. Tosiasiassa hän kuitenkin vain noudatti määräyksiä, vaikka Rothenberger itse oli määräykset keksinyt ja halusi nyt niitä rikottavan. Vartijan ääni kantautui ylös ikkunaan: ”*Nein, Herr Stabsfeldwebel. Nein!*” Sinclair antoi niskuroitsijan kuulla kunniansa. ”Oletteko päästänne vialla, mies? Ettekö tunnista omaa ylivääpeliänne?” Lopulta viiksiniekka työnsi kätensä taskuunsa ja ojensi poistumiseen oikeuttavan *Ausweisin* päiväyksineen, allekirjoituksineen, leimoineen kaikkineen.

Kulkulupa oli tehty lahjotulta saksalaisvartijalta saadun mallin mukaan. Se oli joka suhteessa täydellinen kaksoiskappale. Paitsi että väri oli väärä. Väärennös oli harmaa. Päivän väri oli keltainen.

Vartija tuijotti lupaa hetken. Hän käänsi katseensa ”Franz Josef” Rothenbergeriin. Sitten hän kohotti hitaasti aseensa.

1940

1. VANHA KAARTI

Oli iltapäivä 10. marraskuuta 1940, ja kapteeni Pat Reid tähyisi ylhäällä jyrkän kukkulan laella kohoavaa linnaa sekä ihailien että lannistuneena, aivan kuten paikan ammoiset rakennuttajat olivat toivoneetkin. ”Yllä häämötti tuleva vankilamme”, hän kirjoitti myöhemmin. ”Kaunis, seesteinen, majesteettinen ja kuitenkin niin karu, että mielialamme painui pohjamutiin [...]. Näky sai rohkeimmankin väriseämään.”

Pat Reid ei ollut värisemiseen taipuvainen. Kaikenlainen pelokkuus oli hänestä eräänlaista selkärangattomuutta, jota hän ei sietänyt sen paremmin itsessään kuin kenessäkään muussakaan. Reid oli huoltoupseeri, joka oli otettu kiinni toukokuussa tuhansien muiden kaatuneesta Ranskasta pois pyrkivien ohella. Aluksi hänet oli viety Baijerissa sijaitsevaan Laufenin linnaan, missä hän oli välittömästi ryhtynyt johtamaan vankilan kellarista vajaan johtavan tunnelin kaivaustöitä, ja paennut sitten kohti Jugoslavian rajaa viiden muun upseerin seurassa. Miehet olivat olleet vapaalla jalalla viisi päivää ennen kuin heidät saatiin kiinni ja lähetettiin Colditziin, joka oli vasta valmistunut vankila paatuneille tapauksille ja siten mitä soveliaain sijoituspaikka Reidille.

Reid oli syntynyt Intiassa, ja nyt 29-vuotiaana hän oli vannoutunut oman tien kulkija, huomion luontainen keskipiste, erittäin luotettava liittolainen mutta vastustajana sinnikäs ja raivostuttava. Hänen isänsä oli irlantilainen, ja kerran Englannin ja Irlannin välisen maatottelun aikana Twickenhamin rugbykentällä Reid oli kiivennyt viemään apilatupsun maalitolpan nokkaan. Erään vankitoverin kuvauksen mukaan Reid oli ”vanttera kaveri, jolla on taipuisat hiukset

ja ilkkurisesti tuikkivat silmät”, ja tämän sanakäänteet niin puhuttuna kuin paperilla olivat aina kuin suoraan brittiläisestä nuorukaisille suunnatusta *Boy's Own Paperista*, joka keskittyi raportoimaan yksityiskoulua käyvien poikien sankartöistä. Reidistä uhkui herkeämätön pirtsakka optimisimi. Hänellä oli vakaa käsitys omasta paikastaan vankilan lennokkaissa tapahtumissa, ja hänestä tuli sittemmin ensimmäinen ja tuoteliain Colditzin kronikoitsijoista. Hän inhosi paikkaa ensi silmäyksellä mutta vietti leijonanosan loppuelämästään sitä ajatellen ja siitä kirjoittaen.

”Laufenin kuusikkona” myöhemmin tunnetuksi tulleet brittiupseerit oli marssitettu vallihaudan ylitse ja sitten läpi kivimuurin kaariovesta, ”jonka tammiset puoliskot sulkeutuivat pahaenteisesti takanamme ja raskaat rautasalvat kajahtivat suorastaan keskiaikaisesti”. Rauhan aikana Reid oli työskennellyt rakennusinsinöörinä ja silmäili nyt varustuksia asiantuntevasti. Kolmella syrjällä linnaa ympäröi pystysuora pudotus, alhaalla oli piikkilangalla varustettuja pengerryksiä. Illan hämärtyessä kirikkaat valonheittimet rävähtivät valaisemaan linnan ulkoseiniä. Lähin kaupunki oli 37 kilometrin päässä luoteessa sijaitseva Leipzig. Lähimmälle sellaiselle maarajalle, jonka takana natsit eivät pitäneet valtaa, oli matkaa 640 kilometriä. ”Pako täältä”, Reid tuumi, ”olisi järisyttävän työn takana.” Pieni ryhmä marssitettiin porttikäytävän läpi sisemmälle pihalle. Hiljaisuuden rikkoi ainoastaan saappaiden kopse mukulakivillä. Kuten Reid kirjoitti, ”paikka sai totta vie sisun kaulaan”.

Colditzin linna sijaitsee nykyisen Saksan itäosissa, Elbestä haarautuvan Mulden rannalla kukkulalla viidenkymmenen metrin korkeudessa. Ennen kuin alue liitettiin Saksaan 900-luvulla, siellä asuneet slaavit kutsuivat paikkaa *Koldjeseksi* eli ”synkäksi metsäksi”. Mahtavan linnakkeen peruskivi laskettiin paikoilleen noin vuonna 1043, ja vallasta ja maineesta kilpailevat mahtidynastiat laajensivat ja muuttelivat, purkivat ja korjasivat linnaa kukin vuorollaan vuosisatojen vierieissä. Tulipalot, sodat ja kulkutaudit jättivät sen ulkomuotoon jälkensä, mutta kolossin tarkoitus pysyi ennallaan: se ylisti olemassaolollaan linnanherraa ja

alisti tämän alamaisia, se osoitti hallitsijan mahtia, valoi pelkoa vihollisiin ja piti vangit sisällään.

Saksin vaaliruhtinaskunnan aikana linna muutettiin metsästysmajaksi, johon kuului kappeli ja tanssisali, ja vuonna 1523 linnaa ympäröivä puisto rajattiin kivimuurilla ja muutettiin eräänlaiseksi riistalle tarkoitetuksi luonnonpuistoksi. Valkoisia hirvieläimiä tarhattiin puiston erityisessä aitauksessa eli *Tiergartenissa*, mistä ne aikanaan vapautettiin metsästäjien jahdattaviksi. Vaaliruhtinaskunnan hallitsijat säilyttivät linnassa leskiä, häiriköiviä sukulaisia ja naimattomia tyttäriä. 1700-luvun alussa August II:n (Saksin vaaliruhtinaan, Puolan kuninkaan ja Liettuun suuriruhtinaan) ollessa vallassa *Schlossia* laajennettiin uusilla linnoituksilla, käyskentelyyn tarkoitetuilla ”huvittelupuistoilla” ja teatterilla. ”August Väkevä” oli väkivahva mies, joka oli etevä ketunheittäjä (kyseinen ajanviette eli *Fuchsprellen* oli juuri niin inhottava laji kuin miltä kuulostaakin) ja innokas naistenmies, jonka siittämien lasten lukumäärä huiteli jossakin 365:n ja 382:n välillä. Kaikkien lasten majoittamiseksi linnan huonelukua kasvatettiin seitsemäänsataan.

Saksilaisprinssien mielenkiinto linnaa kohtaan lopahti 1800-lukuun mennessä, ja mäen päällä nököttävästä kolossista tehtiin ensin köyhäntalo, sitten ojennuslaitos ja lopulta hoitola ”parantumattomasti mielisairaille”. Colditz oli Saksan kallein mielisairaala, jonne passitettiin varakkaiden ja silmäätekevien sukujen mieleltään järkkyneet jäsenet, kuten säveltäjä Robert Schumannin poika Ludwig, joka tuli Colditziin 20-vuotiaana ja harhaisena eikä lähtenyt sieltä sen koommin. 1900-luvulla linnasta tuli katseilta kätketty kuoleman tyyssija, hyytävillä kivilattioilla ja vetoisilla käytävillä varustettu valtava mausoleumi täynnä onnettomia kohtaloita. Ensimmäisen maailmansodan aikana siellä asui tuberkuloosista tai psykiatrisista vaivoista kärsiviä potilaita, joista 912 kuoli aliravitsemukseen. Toisen maailmansodan alla natsit tekivät linnasta keskitysleirin, jossa säilytettiin kommunisteja, sosiaalidemokraatteja ja Hitlerin muita poliittisia vastustajia. Yhden ainoan vuoden kuluessa sinne suljettiin yli kaksituhatta ”epätoivottavan” aineksen edustajaa. Osaa kidutettiin kylmäkosteissa selleissä.

Toimittuaan hetken valtakunnallisen työnvälityspalvelun nuorisoleirinä linna muuttui entistäkin kolkommaksi mielisairaalaksi vuonna 1938, kun Hitlerin ”eutanasiaohjelmaa” ikään kuin testattiin näännytämällä tarkoituksella nälkään 84 vammaista tai mielenterveysongelmaista potilasta.

Vuonna 1939 linna sai kuitenkin sen tehtävän, josta se aina muistetaan: siitä tuli sotavankien sijoituspaikka. Oberkommando der Wehrmacht eli kaikkien aselajien pääesikunta teki Colditzista erikoisleirin (*Sonderlager*) aivan tietynlaisille vihollisupseereille – niille, jotka olivat yrittäneet paeta muilta vankileireiltä tai muutoin osoittaneet suhtautuvansa Saksaan poikkeuksellisen kielteisesti. Tällaiset vangit leimattiin saksalaisvastaisiksi eli *deutschfeindlicheiksi*. Sanalle ei ole aivan tarkkaa vastinetta muissa kielissä ja sitä on käytännöllisesti katsoen mahdotonta kääntää: natsi-Saksassa myötämielisyyden puute oli rikos. *Deutschfeindlicheiksi* leimattujen vankien papereihin lisättiin punainen lipuke, joka herätti saksalaisissa pahennusta mutta vankien keskuudessa ylpeyttä. Siitä eteenpäin linnassa toimi sotavangeiksi jääneiden upseerien vankileiri, *Offizierslager*, tarkemmin ottaen ja ytimekkäämmän Oflag IV-C.

Vuosisatojen kuluessa Colditzissa oli ollut monia ja monenlaisia asukkaita, mutta lähes kaikkia oli yhdistänyt yksi seikka: asukit eivät olleet linnassa omasta tahdostaan. Lesket, hullut, juutalaiset, neitsyet, tuberkuloosipotilaat, sotavangit ja puiston valkoiset sarvipäät oli viety linnaan, eivätkä he päässeet pois. Edes August Väkevän avioton jälkikasvu ei päässyt mihinkään valtavasta kukkulan laella sijaitsevasta residenssistään. Mahtava linna oli varmaankin rakennettu alamaisten suojelemiseksi, mutta sen muurit kielivät aina myös vallasta: se oli maisemaa hallitseva kivinen jättiläinen, jonka tarkoitus oli herättää kunnioitusta juurellaan asuvissa ja pitää sisällään ne, jotka sinne oli lähetetty. Rakennus oli joko vaikuttava tai vavisuttava riippuen siitä, kummalta puolelta muuria asiaa katsoi.

Linna rakentui kahden vierekkäisen sisäpihan ympärille. Näistä sisempi oli vanhempi, vain hieman tenniskenttää suurempi kivetty

aukio, jota ympäröivät joka puolelta kolmenkymmenen metrin korkuiset seinät. Pihan pohjoislaidalla oli kappeli ja kellotorni, länsisyrjällä suuri sali, *Saalhaus*, jonka yläpuolella sijaitsivat teatteri, pakettikonttori ja ylempien upseereiden tilat. Eteläsyrjällä oli vankien keittiö, jonka vieressä sijaitsivat saksalaisten oleskelutilat. Brittivankeja majoitettiin itäsiipeen eli *Fürstenhausiin*, ”Ruhtinaantaloon”. Aurinko paistoi sisemälle pihalle vain muutaman tunnin ajan keskipäivän tienoilla. Ainoa pihalta pois johtava portti antoi ulommalle sisäpihalle, jossa puolestaan oli vain kaksi uloskäyntiä: toisen takana oli kuiva vallihauta ja tie, joka johti alamäkeen kohti laaksossa levittäytyvää Colditzin pikkukaupunkia, toinen uloskäynti puolestaan oli saksalaisvartijoiden kortteerin alittava porttikäytävä, josta tie vietti alas kohti mahtavien vaaliruhtinaiden entisiä puutarhoja ja metsästysmaita, siis puistoa ja metsää. Vangeilla ei ollut asiaa sisemmän pihan ulkopuolelle, kun taas 395. kodinturvapataljoonaa edustavat saksalaiset vartijat majailivat ulomman pihan ympärillä kasarmissa, joka tunnettiin nimellä *Kommandantur*.

Linna näytti yhtä jyrkältä ja periksiantamattomalta kuin kalliosen alla. Todellisuudessa rakennus oli kuitenkin täynnä reikiä. Jättimäinen kivisokkelo oli rakentunut pala palalta, osa toisen päälle. Jo kauan sitten manan majoille menneet miehet olivat laajentaneet huoneita, puhkaisseet ikkunoita seiniin ja muuranneet vanhoja umpeen, katkaisseet käytäviä, siirtäneet viemäreitä ja kaivaneet uusia. Kolossi oli väärällään salalokeroita, hylättyjä ullakkohuoneita, keskiaikaisin lukoin suljettuja ovia ja kauan sitten unohtuneita halkeamia. Seuraavien neljän vuoden aikana Reid ja muut sisäpihan asukit pyrkivät ottamaan näistä rakesista kaiken irti, ja ulomman pihan asukit yrittivät yhtä päättäväisesti tukkia ne.

Pitkä, teräväpiirteinen saksalaisupseeri vei kätensä napakasti lipaan brittivankien astuessa sisäpihalle. ”Iltaa, englantilaiset ystävät”, hän sanoi moitteettomalla englannilla. ”Päivä on ollut pitkä, olette varmasti väsyneitä.”

Luutnantti Reinhold Eggers oli Pat Reidin täydellinen vastakohta: itsekurin perikuva, muodollinen, huumorintajuton ja yhtä